

Marek Mariusz Tytko (UJ)

Proza w pracy socjalnej i terapeutycznej, ang. prose in social work and therapy. Definicja (określenie) przedmiotu. Utwory pisane prozą (mową niewiązaną) zastosowane do pracy z osobami wykluczonymi społecznie i do terapii. Charakterystyka przedmiotu. Proza jest pojęciem używanym wieloznacznie. W ujęciu potocznym używa się go jako synonim (1) ‘epiki’, bądź jako pojęcie przeciwstawne poezji (mowie związanej), czyli jako (2) pojęcie ‘mowy niewiązanej’. W najszerszym ujęciu potocznym ‘proza’ oznacza (3) ‘każdy zapis’, ‘każdy tekst’ (niekoniecznie literacki, niekoniecznie będący literaturą piękną). W sensie przenośnym w ujęciu potocznym (‘proza życia’) oznacza (4) szarość, monotonność i trud dnia codziennego. Do pracy socjalnej można wykorzystać zarówno arcydzieła prozy narodowej i światowej (epikę, mowę niewiązaną) – wychowanie (socjalizacja, resocjalizacja, dydaktyka) przez literaturę piękną, jak i wytwory własne podopiecznych (autoekspresję w formie ‘zapisu’, będącego np. dziennikiem albo pamiętnikiem, listem, notatką, próbą opowiadania, własnej narracji etc.). W drugim przypadku wartość literacka nie ma jakiegokolwiek znaczenia estetycznego, chodzi o uzewnętrznienie, wyrażenie własnego wnętrza w postaci pisanej, co z kolei ułatwia np. diagnozę psychologiczną czy socjalną, odnośnie do potrzeb, emocji (i uczuć), woli i przemyśleń, czy ogólnie mówiąc, tzw. ‘świata wartości’ (sfery opinii) danej osoby (hierarchii wartości). Pracownicy socjalni, psychologowie, pedagodzy na podstawie wytworów pisanych mogą lepiej poznać świat danej osoby, rozpoznać podstawowe konteksty także poprzez analizę tego, czego tam brakuje, co zostało pominięte, a co jest ważne (np. rodziny). Na podstawowe pytanie: dlaczego ktoś napisał dany tekst tak, a nie inaczej może istnieć wiele odpowiedzi, należy być ostrożnym w wyciąganiu wniosków. Pisanie jest jednak pozytywną czynnością, w wyniku tej aktywności powstaje jakiś wytwór (komunikat) w pewnym kontekście, skierowany od nadawcy do odbiorcy w pewnym kodzie. Swobodna (niewymuszona) wypowiedź podopiecznego daje najlepsze efekty. Do pisania można co najwyżej zachęcać, ale nie zmuszać. Pamiętniki młodzieży (badane m. in. przez Charlotte Bühler czy Stefana Szumana w okresie międzywojennym, por. Stefan Szuman, *Znaczenie dzienników młodzieży jako źródła poznania jej psychiki oraz metoda korzystania z tego źródła opracowania materiałów* [sic(!)], „Kwartalnik Pedagogiczny”, r. 2, 1930, nr 1, s. 107-132, *Zsfsğ*, s. 27) to bardzo ciekawy materiał badawczy (poznawczy). Obecnie funkcję dzienników czy pamiętników młodzieży spełnia blog (różne komunikatory w internecie). Analiza tych tekstów, ‘zapisów’ (prozy szeroko pojętej) jest pomocna w uchwyceniu ewoluującego języka młodzieży, rodzajów nowej agresji słownej (przemocy w cyberprzestrzeni, tzw. ‘cyberbullying’, oraz w sieci telefonii komórkowej, por. Jacek Pyżalski, *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2011). W kontekście tekstów prozą (SMS, mailing, blogi etc.) – pojawia się tzw. stalking (z ang. ‘podchody’, ‘skradanie się’, tj. ‘śledzenie’ [kogoś]), czyli ‘złośliwe i powtarzające się nagabywanie, naprzykrzanie się, prześladowanie, które zagraża życiu jakiejś osoby’, co wiąże się z obrażą, zniewagą, przemocą, agresją, także słowną na tle seksualnym, tj. z molestowaniem (czyny karalne). Proza związana z agresją, która spełnia kryterium stalkingu, zachowana w postaci maili czy SMS-ów lub MMS-ów może być dowodem w sprawie o czyn karalny. Pracownik socjalny pracując z osobami społecznie wykluczonymi może natrafić na tego typu negatywne zjawiska spowodowane przez tzw. stalkerów, wyrażane przy pomocy stalkerskiej ‘prozy’ (zapisu słownego w różnej postaci) i powinien być przygotowany do ich wstępnej analizy oraz przekierowania danej sprawy do specjalistów (na policję, do psychologa, prawnika, resocjalizatora etc.). Z drugiej strony pracownik socjalny może się zetknąć z pozytywnymi, twórczymi zjawiskami pisania (amatorskiego) rozmaitych dzieł quasiliterackich czy czasem mających nawet pewną wartość literacką, którą należałoby ocalić, wzmocnić wewnętrznie danego twórcę owej samorodnej, amatorskiej ‘prozy’, który wskutek kolei życia znalazł się w pewnym momencie na marginesie społecznym, ale ma dużo do powiedzenia innym (świadectwo). Twórczość prozatorska pozwala mu uwierzyć w siebie, samorealizować się, dowartościować, zwłaszcza jeśli dany utwór będzie publicznie pochwalony, wydrukowany w lokalnej gazecie, (np. we fragmencie, po stosownej adiustacji językowej przez filologa) lub ukazany w internecie na blogu, albo zdobędzie jakiś symboliczny nawet laur w lokalnym konkursie na opowiadanie typu ‘świadectwo z życia’ itp. Pracownicy socjalni mogą inspirować, zachęcać do tego typu pozytywnych działań twórczych swoich podopiecznych, kanalizując ich energię na dobrym celu. Wartościowa proza obecna w bibliotekach w postaci książek, może być

pomocna w zorganizowaniu czasu wolnego podopiecznych (pracownicy socjalni powinni krzewić, o ile się da, czytelnictwo dobrych książek wśród dzieci, młodzieży i dorosłych, także tych niepełnosprawnych, istnieją wszak różne sposoby dotarcia z prozą do osób z deficytami, np. audiobooki, książki tłoczone Braille’em dla niewidomych itd. Zakres przedmiotu. Proza, traktowana szeroko może być zastosowana do każdego wieku, począwszy od małych dzieci (audiobooki z bajkami czy opowiadaniem), poprzez dzieci starsze i młodzież po dorosłych. Książki pisane prozą (przygodowe, science fiction, historyczne, religijne, sensacyjne itd.) mogą być wzorcem pozytywnych zachowań dla dzieci i młodzieży, pod warunkiem odpowiedniego ich doboru. Zakres twórczości własnej podopiecznych nie jest niczym ograniczony (sfera wolności osobistej, gwarantowanej przez Konstytucję RP). Metody przedmiotu. Proza używana w kontekście pracy socjalnej lub terapeutycznej (terapii zajęciowej lub psychoterapii, diagnozy psychologicznej) ma walory (auto)wychowania literackiego, (auto)wychowania przez literaturę, (auto)wychowania do literatury, (re)socjalizacji literackiej, (re)socjalizacji przez literaturę, (re)socjalizacji do literatury. Metody charakterystyczne dla wychowania przez sztukę, wychowania estetycznego, pedagogiki kultury (literackiej), z jednej strony, a z drugiej strony psychologiczne i językoznawcze metody analizy tekstu dla uchwycenia zagrożeń i diagnozy psychologicznej. Środki przedmiotu: (poradniki – jak napisać powieść), dzienniki młodzieży, pamiętniki dorosłych, wspomnienia. Do spisywania tekstów prozą wystarczy papier (np. zeszyt) i tradycyjne, proste przybory do pisania albo w wersji nowszej – komputer, zwłaszcza z dostępem do sieci, gdzie istnieje możliwość publikacji danego zapisu. Prozę mogą pisać więźniowie (osadzeni), podopieczni zakładów poprawczych, bezdomni, bezrobotni itd. Teoria naukowa budująca dany przedmiot: dydaktyka literatury, teoria wychowania przez sztukę (literaturę), dydaktyka literatury, teoria resocjalizacji przez literaturę, psychologia wychowawcza, psychologia kliniczna, filologia aplikowane do pracy socjalnej i terapii, pedagogika czasu wolnego, teoria twórczości, pedagogika twórczości, teoria kultury języka, teoria kultury literackiej. Podmioty – uczestnicy – osoby (relacje międzypodmiotowe – międzyosobowe): autorzy (nadawcy) tekstów (prozą), filolodzy (instruktorzy kulturalno-oświatowi, językowi ‘krytycy literaccy’), psychologowie, wychowawcy, resocjalizatorzy, dydaktycy, czytelnicy (odbiorcy tekstów). Rodzaje przedmiotu – podział przedmiotowy rzeczy. Wg formy proza może być podzielona na gatunki (np. 1. nowele, 2. opowiadania, 3. powieści itd.), możliwe są także podziały ze względu na sprawcę dzieła (autora prozy): 1. prozaicy-amatorzy lub 2. prozaicy-profesjoniści, albo ze względu na publikowalność (1. nieprzeznaczona do druku ani do jakiegokolwiek publikacji, np. proza autoterapeutyczna, 2. proza literacka – przeznaczona do publikacji np. elektronicznej lub druku, po stosownej korekcie, adiestacji językowej). Wg celu ogólnego, może być podział prozy na 1. aplikowaną do pracy socjalnej, 2. aplikowaną do (auto)terapii zajęciowej, 3. aplikowaną do (auto)psychoterapii, 4) aplikowaną do resocjalizacji. Wg materii (treści) – może być proza fikcyjna (fabuła wymyślona przez autora) lub dokumentalna (osobiste świadectwa życia autora). Wychowanie literackie (przez prozę), włączone w obszar pedagogiki kultury, aplikowane do pracy socjalnej i terapii (zarówno psychoterapii czy arteterapii, jak i terapii zajęciowej), wzmacnia skuteczność ich metod, pod warunkiem umiejętnego stosowania. Piękne i dobre słowo (zapisane jako literatura) jest jednym z elementów człowieka pięknego-i-dobrego (grec. *kalos-kagathos*, w myśl zasady piękna-i-dobra, grec. *kalokagathia*).

Marek Mariusz Tytko

Wybrana bibliografia:

Stefan Szuman, *Pochwała dyletantów. Rzecz o znaczeniu samorodnej twórczości w wychowaniu estetycznym społeczeństwa*, Instytut Wydawniczy „Sztuka”, Warszawa 1947.

Stefan Szuman, *O sztuce i wychowaniu estetycznym*, wyd. 1, WSiP, Warszawa 1962, wyd. 2 zm., rozsz., uzupełn., 1969, wyd. 3. – 1975, wyd. 4 – 1990.

Marek Mariusz Tytko, *Bogusława Żurakowskiego metody animacji kultury literackiej*, [w:] *Literatura-człowiek-wartość. Księga jubileuszowa dedykowana Bogusławowi Żurakowskiemu z okazji 50-lecia twórczości i 25-lecia pracy naukowej na Uniwersytecie Jagiellońskim*, pod redakcją Dariusza Piotra Klimczaka i Agnieszki Sojki, wyd. Zakład Pedagogiki Kultury Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Stowarzyszenie Pisarzy Polskich, Oddział w Krakowie, Instytut Wydawniczy „Maximum”, Kraków 2007, s. 85-94.

Marek Mariusz Tytko, *Bogusława Żurakowskiego metody wychowania młodzieży przez literaturę*, „Dydaktyka Literatury”, r.

28: 2008, s. 193-205.

Bogusław Żurakowski (red.), *Kultura artystyczna w przestrzeni wychowania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011, s. 23-45.

Nigel Watts, *Jak napisać powieść*, przekł. i posł. Ewa Kraskowska, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1998.

Lesley Grant-Adamson, *Jak napisać powieść kryminalną*, przeł. Michał Rusinek, posł. Joanna Chmielewska, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1999.

Urszula Tkaczyk-Ciotkowska (oprac.), *Wykorzystanie psychoterapeutycznej koncepcji Milтона H. Ericksona w pracy wychowawczej z dzieckiem*, wyd. 3 popr., Dolnośląski Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli we Wrocławiu, Filia w Legnicy, Legnica 2006.

Irena Borecka, *Biblioterapia w szkole. Poradnik dla bibliotekarzy*, Wojewódzki Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Legnica 1998.